

Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi
Bursa Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Philosophy

Araştırma Makalesi | Research Article
Kaygı, 24 (2), 630-656.

Makale Geliş | Received: 31.05.2025
Makale Kabul | Accepted: 28.08.2025
Yayın Tarihi | Publication Date: 30.09.2025
DOI: 10.20981/kaygi.1710709

Eray YAĞANAK

Doç. Dr. | Assoc. Prof.
Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Antalya, TR
Akdeniz University, Faculty of Literature, Department of Philosophy, Antalya, TR
ORCID: 0000-0001-7822-7510
erayyaganak@akdeniz.edu.tr

Epistemik Bağımlılık ve Failliğin Yitimi: Linda T. Zagzebski'nin Epistemik Otorite Kuramına Yönelik Bir Eleştiri

Öz: Bu çalışmada, Linda T. Zagzebski'nin epistemik otorite ve otoriteye güven kuramı eleştirel bir perspektiften ele alınmıştır. Zagzebski'nin kuramı, uzmanlık bilgisine sahip otoritelerin tanıklığına güvenilir bilgi kaynağı olarak dayanmanın rasyonel olduğunu ileri sürer. Ancak bu çalışmada Zagzebski'nin önerdiği türden bir dayanmanın epistemik bağımlılığa yol açabileceği ve bunun bireylerin düşünsel özerkliğini ve eleştirel akıl yürütme yetilerini zayıflatabileceği iddia edilmektedir. Tanıklığın bilgi edinme sürecindeki katkısının göz ardı edilemez olduğu kabul edilmekle birlikte uzman tanıklığına aşırı derecede güvenmenin bireysel epistemik özerkliği ve rasyonelliği tehdit edebileceği ileri sürülmektedir. Bununla birlikte, uzmanlara duyulan aşırı güvenin sonuçları etik ve politik açılardan da incelenmiş, bu tür güven ilişkilerinin asimetric güç ilişkileri doğurabileceği ve epistemik sömürüye zemin hazırlayabileceği öne sürülmüştür. Çalışmada tanıklığa güven ile eleştirel düşünme ve yargıda bulunma yetisinin işletilmesi arasında bir denge kurulması gerekliliği vurgulanmış, güven, inanç ve bilgi gibi olguların toplumsal bağlamlardan soyut bir biçimde ele alınması durumunda bireylerin otoriteden gelen bilginin edilgen alıcıları hâline dönüşmeleri tehlikesine dikkat çekilmiştir. Çalışma epistemik güvenin epistemik sömürüye dönüşmesi tehlikesini Foucault'nun bilgi, güç ve iktidar arasında kurduğu ilişkiler üzerinden incelemiştir.

Anahtar Kelimeler: Epistemik Otorite, Epistemik Bağımlılık, Bilgi, İnanç, Epistemik Sömürü

Epistemic Dependence and the Loss of Agency: A Critique of Linda T. Zagzebski's Theory of Epistemic Authority

Abstract: This study offers a critical engagement with Linda T. Zagzebski's account of epistemic authority and the dynamics of trust in authority. Zagzebski argues that it is rational to acknowledge the testimony of authorities endowed with epistemic expertise as a reliable source of knowledge. However, this study contends that such reliance, as envisioned by Zagzebski, risks engendering a form of epistemic dependence that may erode intellectual autonomy and diminish an individual's capacity for critical rational deliberation. Although the indispensability of testimony in the processes of knowledge acquisition cannot be denied, this analysis emphasizes that excessive deference to expert testimony may compromise the conditions of epistemic self-determination and weaken the exercise of rational agency. Beyond its epistemological implications, the study interrogates the ethical and political ramifications of disproportionate trust in experts, suggesting that such trust may consolidate asymmetrical power relations and constitute fertile ground for epistemic exploitation. The investigation underscores the necessity of cultivating a delicate balance between reliance on testimony and the active exercise of critical reflection and judgment. It further cautions that if categories such as trust, belief, and knowledge are abstracted from their social and intersubjective contexts, individuals may be reduced to passive recipients of authoritative discourse, thereby forfeiting their role as critically engaged epistemic agents. Finally, the study situates the potential degeneration of epistemic trust into epistemic exploitation within the framework of Michel Foucault's analysis of the entanglement between knowledge, power, and authority, thereby illuminating the ways in which relations of epistemic dependence may be implicated in broader structures of domination and subjectivation.

Keywords: Epistemic Authority, Epistemic Dependence, Knowledge, Belief, Epistemic Exploitation

GİRİŞ

Epistemik özerklik ve tanıklığa bağlı epistemik güven ilişkisi epistemik otorite ve ona tabi olanlar arasında kurulan bağ açısından sosyal epistemolojinin en önemli tartışmalarından biridir. Linda Zagzebski'nin *Epistemic Authority: A Theory of Trust, Authority, and Autonomy in Belief* başlıklı önemli kitabında dile getirdiği daha rasyonel bir gerekçelendirme bulunamadığında bir otoritenin tanıklığına güvenin rasyonel olduğuna ilişkin iddiası otoriteye güvenin bir bağımlılığa dönüşme tehlikesi barındırıp barındırmadığı hakkındaki tartışmaları gündeme getirmiştir. Bu çalışmada, Zagzebski'nin otoritenin tanıklığına güvenin daha rasyonel olduğuna ilişkin iddiasının otoriteyi, bilgiye erişimi ve kullanımı bakımlardan, ayrıcalıklı konuma yükseltme anlamına geldiği, bunun epistemik özerkliği zedelediği, teorik otorite ve pratik otorite arasındaki sınırları belirlemenin kolay olmadığı gerekçesiyle (Jäger, 2025) bu iki alanın birbirlerini doğrudan etkilediği iddia edilecek, uzmanlığa bağlı otoritenin zaman içinde, Lackey'in (2021) vurguladığı

üzere, kötüye kullanılarak bir tür sömürü ve kötüye kullanımdan kaynaklanan sorunları gizlemek için bir örtü olarak kullanılabileceği¹ ve tüm bunların özerk failliğin kötürümleştirilmesi sonucunu doğuracağı etik ve politik alanla ilişkisi bakımından gösterilmeye çalışılacaktır.

“Epistemik bağımlılık” bir failin başka bir faile, bir grubun üyelerinin birbirlerine epistemik olarak bağlı olmalarına, grup içi etkileşimlerde dayanışmaya, tanıklık ve güven ilişkilerine işaret eder (Sertler 2020). Bu tür etkileşimlerde tek taraflı bilgi aktarımı değil her iki tarafın epistemik olarak birbirini desteklemesi ve bir dayanışmanın ortaya çıkması beklenir. Ne var ki bu beklenti çoğu zaman istendiği şekilde sonuçlanmaz. Dile getirilen etkileşimler sonucu ortaya çıktığı varsayılan dayanışma ve tanıklığa bağlı güven, Broncano-Berrocal ve Vega-Encabo (2019)'nın da vurguladığı üzere, diğer bireylere ya da grubun diğer üyelerine yönelmiş gibi görünse de bu bağımlılık, örtük olarak, doğrudan faillere değil, onların epistemik durumlarına ve epistemik pratiklerine dayanır. Dolayısıyla, epistemik bağımlılık belli bir konuda uzman olan birinin temsil ettiği uzmanlık alanındaki tanıklığına ve aynı uzmanın bilgi birikimine güvenmek anlamına gelir. Epistemik bağımlılığa dayanan bu güven ilişkisi “bilgi” ve “uzman”lık ilişkilerini aşan ve belki de bu ikisini kapsayacak şekilde genişletilebilen değer yüklü inançlara dayanan başka bir tür bağımlılığa da neden olma tehlikesi taşır. Dolayısıyla, bilmeye ilişkin bağımlılıkla değer yüklü inanca ilişkin bağımlılık arasında failin bilgi edinmeye yönelik zihinsel etkinliği bakımından farklılıklar vardır (Broncano-Berrocal ve Vega-Encabo (2019). Bu fark, failin sahip olduğu belirli türden bir inancı başka inançlar üzerinden gerekçelendirmesi ve failin sahip olduğu inanca dair gerekçeler bulma arasındaki asimetrik ilişki sonucunda ortaya çıkar.² Daha açık deyişle, bu

¹ Lackey, bu türden uzmanları “*predatory experts*” olarak adlandırmaktadır.

² Bu epistemolojik ve teolojik inanç arasındaki farklılaşmaya dayanır. Epistemolojik inanç failin aktif bilişsel süreçlerini içerirken teolojik inanç uzman ya da otoritenin inancına dayanır. İlkinde söz konusu olan inanç doğruluk değer alabilir ve gerekçelendirilebilirken diğeri, inanç düzeyinde hiçbir şekilde gerekçelendirilebilir değildir. Dolayısıyla, rasyonellik düzeyinde bir gerekçelendirme ancak ve ancak ilk inanç türünde söz konusu olabilir.

fark, bilme ediminin temeli olan bilişsel yetilerin kullanımını da kapsayan, “epistemik emek” (Sertler 2020) süreçlerinin dışta bırakılmasından ve gerekçelendirilebilir olmayan içeriksiz inançlara sahip olmaktan kaynaklanır.

Toplumsal varlıklar olarak içinde yaşadığımız toplumun diğer üyeleriyle etkileşim halindeyiz. Pratik fayda bakımından iş bölümü yapma ve daha üst düzeyde ise toplumsal birliği sağlayan kavramsal çerçeveler üzerinde bir uzlaşmayı içeren bu karşılıklı etkileşim belirli türden bir güven ilişkisini de gerektirir. Dolayısıyla, güven, bilişsel ve pratik yaşantımızda önemli bir rol oynar. Diğer insanların ifade ve tutumlarıyla inançlar edinir, bunlara göre hareket eder ve bilgi kaynağı olarak, onların belirli şeyleri yapabilecekleri ve belirli türden davranışları sergileyecekleri inancıyla, onlara güveniriz (Pedersen, Ahlstrom-Vij, Kappel, 2014). Başkalarına güven, tanıklığına güvenilen kişinin bizde neden olduğu inancın rasyonel ve bilgiye eşdeğer yeterliklere sahip olduğuna ilişkin doğru bir inancı da zorunlu kılar. Bu zorunluluk tanıklığına güvenilen kişinin inanç oluşturma aşamasındaki rasyonel gerekçelendirme süreçlerinin bizim inanç oluşturma süreçlerimizden, normatif bir ilke olarak “doğru”ya ulaşmada belirli standartları karşılıyor olması bakımından, daha tutarlı olduğu varsayımına dayanır (Broncano ve Vega, 2011). Ne var ki bu varsayım nasıl ulaşıldığı konusundaki gerekçelendirme süreçleri belirsizdir. Daha açık deyişle, başka birinin “doğru inancı” epistemik gerekçelendirmenin doğasına uygun şekilde gerekçelendirdiğine dair gerekçelendirilebilir bir epistemik inancımızın olmayışı tanıklığa güveni rasyonel olarak şüpheli duruma düşürür. Bu durum, Linda Zagzebski'nin (2012), daha rasyonel bir gerekçeye sahip olunmadığında bir uzmana ya da otoriteye güvenmenin rasyonel olduğuna ilişkin iddialarına yönelik mesafeyi ve Zagzebski'nin otoritenin tanıklığına ilişkin argümanına ilişkin eleştiriyi meşru hale getirir.

Zagzebski'nin (2012) otoriteye güven argümanı öz-düşünüm, bilişsel yetilere güven, başkalarına güven ve epistemik önceleme kavramları üzerinden yürütülmektedir. Buna göre, bir epistemik fail, a) öz-düşünüm (*self-reflection*)

yoluyla sahip olduğu epistemik inançlarının güvenilirliği, onlara hangi akıl yürütmeler sonucunda ulaştığı ve sahip olduğu bu inançları hangi bağlamlarda kullanacağını belirleme adımıyla başlangıç noktasıdır. Aynı fail, bu başlangıç noktasından hareketle deneyimleri üzerinden oluşturduğu inançları üzerinden b) kendine güven (*self-trust*) duygusu geliştirir. Kendine güven bilişsel yetilere güvene dayanır ve bu başkalarına güvenmenin koşulu haline gelir. Başkalarına güven (*trust in others*) onların epistemik inançlarını kendi inançlarımızdan daha güvenilir bulmayla sonuçlanır ve bu süreç d) otoritenin inançlarını kendi inançlarımıza önceliklendirmeye (*preemption*) son bulur. Zagzebski, bu sürecin sonunda failin özerkliği bozulmadığını, tam tersine onun sınırlarını keşfetmesine olanak sağladığını iddia eder. Ne var ki biz kendi bilişsel süreçlerimizi bir şekilde gerekçelendirebiliriz ancak başkalarının bilişsel süreçlerinin bizimki kadar özenli, titiz bir şekilde epistemik gerekçelendirmenin doğasına uygun bir yolla üretilip üretilmediğini bilemeyiz. Dolayısıyla Zagzebski'nin yukarıdaki (b) maddesinde dile getirilen kendine güvenin başkalarına güveni doğurduğuna ilişkin iddiasının, aşağıda Hardwig üzerinden de gösterileceği üzere, şüpheden arınmış değildir.

Uzman otoritesine güven değerler alanından bilimsel çalışmalara uzanan bir tartışma evrenine sahiptir. Ancak her iki alanda da uzmanlara yönelik güvenin inanç düzeyinde ortaya çıkması bir din görevlisine güvenmekle bilim insanına güvenme arasındaki gerekçelendirme boşluğunu doldurmaz. John Hardwig (1985) "epistemik bağımlılık" başlıklı makalesinde, bu türden inançların, onları körlemesine inanmak olarak tanımlıyor olmasına rağmen, rasyonel olduğunu iddia eder. Hardwig'e göre,

Eğer sıradan bir B kişisi (1) p'ye inanmayı gerektiren sorgulamayı yapamıyorsa, (2) bu sorgulamayı yapmak için yeterli bilişsel donanımı yoksa- ve belki de, hiçbir zaman sahip olamayacaksa, (3) uzman A'nın sorgulama sonucu elde ettiği kanıtların değerini değerlendirecek yetkinlikte değilse ve (4) bu kanıtları, onları anlayabilecek düzeyde bile kavrayamıyorsa, (5) B, kendisinin otorite olmadığı bazı önermeler hakkında inanç oluşturmak için, eğer daha yetkin öznelerin (A) o önermelerin doğruluğuna dair iyi kanıtları olduğunu düşünmek için gerekçeleri varsa -bu kanıtları doğrudan bilmese bile- bu yetkin öznelerin otoritesine dayanabilir ve bu tutum rasyoneldir (Hardwig 1985: 336-339).

Hardwig'in uzmanın tanıklığının rasyonel olduğuna ilişkin iddiası "uzman erişilemezliği" varsayımına dayanmaktadır. Uzman erişilemezliği sıradan insanların uzmanların hangi ölçüde hangi bilgiye sahip olduklarını ölçemeyecekleri durumda ortaya çıkar. Bu aynı zamanda, sadece uzmanların birbirlerini anladıkları (Nguyen, 2020) "bilişsel adalar"ın ortaya çıkmasına neden olur. Bilişsel adalar, uzman değerlendirmesi için uzmanlık gerektiren özel bilgi alanlarıdır ve bu durum gerçek uzmanların ayırt edilmesini zorlaştırır. Uzmanlara olan bu bağımlılık, yetersiz otoritelere güvenilmesine ve yanlış inançların pekiştirilmesine yol açabilir, sınırlı değerlendirme kaynakları ve yankı odaları gibi epistemik tuzaklar risklerin ortaya çıkmasına neden olabilir (Nguyen 2018: 2804-2806).

Zagzebski ve Hardwig'in kişinin kendi inancına güvenme ve uzman inancına güvenme ilişkisinde önerdikleri epistemik bağımlılığın rasyonellik ölçütünün sonucu, Broncano ve Vega (2020)'nin da vurguladığı üzere, kişinin kendi inancına dayalı yargısının başkalarının yargısına dayalı inanca göre daha zayıf olduğunu düşündüğü durumlarda, kendi başına karar vermekten kaçınmasının rasyonel olduğunun öneriliyor olmasıdır. Zagzebski ve Hardwig'in önerisi hem tanıklığa hem de uzmanlık bilgisine yönelik şüphenin giderilmesi bakımından makul karşılanabilir ancak, Greco (2020)'nin da dile getirdiği gibi, tanıklık bilgi edinme sürecinde önemli olmasına rağmen dikkate almaktan kaçınılamayacak bir sorunu da beraberinde getirir. Tanıklığın doğru ve değerli bilgi aktarımının yanında gereksiz ve değersiz/çöp (garbage) bilgileri içermesi söz konusu olabilir. Greco, uzmanların/tanıkların sıklıkla kendi alanları dışındaki konularda da, bilgi de olduğu gibi epistemik olarak gerekçelendirilebilir olmayan, irrasyonel, batıl ve hatta tamamen hatalı inançlarını aktarma yoluna gittiklerini ve bu durumun pratik sorunlar yarattığını ve bu nedenle bilgi aktarımında kültürel, normatif ve sosyal bağlamların dikkate alınması gerektiğini dile getirir. Greco olağan durumlarda, dinleyicinin, tanığın/uzmanın genel anlamda yetkinliği ve samimiyeti hakkında bir tür kanıta sahip olabileceğini ancak onların tam olarak uzman oldukları konuya ilişkin yetkin ve samimi olduğuna dair doğrudan bir kanıtı olamayacağını iddia eder.

Örneğin “bir çocuk, annesinin ya da babasının yetkinliği ve samimiyetiyle ilgili yalnızca genel nitelikte kanıtlara sahip olabilir; çocuk, annenin belirli bir konuda samimi ve yetkin, ancak başka bir konuda bu niteliklere sahip olmadığına dair ayrıntılı kanıtlar sunamaz. Benzer şekilde, öğrenciler öğretmenleriyle, hastalar ise doktorlarıyla ilgili olarak genellikle bu türden ayrıntılı değerlendirmelerden yoksundur ve bilgi atfında bulunmak istediğimiz durumların çoğunda bu böyle olmaktadır” (Greco 2020: 2867-2869).

İnanç ve bilgi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde, insanın kendisi ve çevresi ile kurduğu ilişkinin temel oluşturucu öğeleridir. Zihinsel faaliyetin bu iki oluşturucu dinamiği gerçeklik ve doğruluk arasındaki sınırların da çerçevesini çizer. İnançlar, bilginin aksine, olgular tarafından desteklenmesi zorunlu olmayan görüş ve düşünceleri kapsarken bilginin, doğası gereği, görüş ve düşünceleri aşan bir doğruluk değeri taşıması gerektiği düşünülür. Ancak, doğruluk değeri taşıyor olmaları ya da olmamalarından bağımsız olarak hem bilgi hem de inanç önermeleri/ifadeleri önermeyi ya da ifadeyi dile getiren öznenin gerçekliği ilişkin iddiasını içerdiğinden, inançlar gerçekliğin belirli bir yönüne ilişkin öznel ifadeleri içerse de bilişsel süreçler olarak değerlendirilir. Öznenin gerçeklikle kurduğu ilişkide öznel inançların bilgi düzeyine yükselmesinin koşulları ve olgulara ilişkin yargıların doğruluk değeri epistemik gerekçelendirmenin doğasının neleri içermesi gerektiği tartışmalarını da belirler. Dolayısıyla, epistemolojideki çağdaş tartışmaların büyük bir kısmı, inançların bilgiye dönüşme süreci, daha açık deyişle, inancın bilgi olarak adlandırılabilmesinin temel bileşeni olarak, “doğruluk sağlayıcı”ların (*truth-conducives*) neler olabileceği konusuna odaklanmıştır. İçselci (*internalist*) ve dışsalcı (*externalist*) epistemolojik kuramlar arasında inançların gerekçelendirilmesi ve öznenin gerekçelendirme sürecindeki rolüne ilişkin yürütülen bu teorik tartışmalar bilgide güvenilirlik sorununu da içine alacak şekilde genişletilmiş ve iki farklı eğilimi temsil eder hale gelmiştir. Laurence Bonjour (1998), Richard Feldman ve Earl Conee (2001) gibi filozoflar bir inancın gerekçesinin yalnızca öznenin zihinsel durumlarından ve bilişsel süreçlerinden

türetilmesi gerektiğini savunurlarken, dışsalıcı görüşün en önemli temsilcilerinden olan Ernest Sosa (1995) ve Alvin I. Goldman (2009) bir öznenin inançlarının yalnızca kişinin zihinsel durumları ve bilişsel süreçleriyle gerekçelendirilemeyeceğini, dışsalcılığın, gerekçelendirme açısından, örneğin bir kişinin bir iddiayı destekleyen sağlam kanıtlara veya güvenilir bir tanığa dayanarak inanç geliştirmesi durumunda, çevresel faktörlerin de etkisiyle daha kapsamlı, geçerli ve güvenilir kanıtlar sunduğunu ileri sürerler.

İçselcilik/dışsalcılık arasındaki tartışma bilgi ve inanç arasındaki ilişkinin sadece gerekçelendirme ölçütleriyle ilgili olmadığını, bu tartışmaların toplumla olan ilişkide etik, politik ve teolojik bir bağlamı olduğunun görülmesi bakımından hayati önemdedir. Bilgi ve inanç, nihayetinde, gerekçelendirme ölçütlerinden/koşullarından bağımsız olarak, dış gerçekliği/toplumu bir “dünya görüşü” üzerinden anlamamanın/açıklamanın kavramsal araçlarıdır ve bu araçlar, bir “dünya görüşü”nün zamansal ve mekânsal konumuyla da ilişkilidir. Dolayısıyla hem inancın hem de bilginin toplumsal bir boyutu vardır. İnanç ve bilginin toplumsal boyutu hem inancın hem de bilginin bir anlam dünyası ortaya çıkarmasında yatar. Bu açıdan bakıldığında, bir bireyin öznel anlam dünyasının inşası öznenin sahip olduğu anlam dünyasının, daha açık deyişle, “dünya görüşü”nün başkaları tarafından ne kadar paylaşıldığıyla ilişkilidir. Bu ilişki, zorunlu olarak hem etik hem politik hem de teolojik, en geniş anlamıyla, metafizik bir ortaklık ortaya çıkarır. Bu ortaklık içinde yer alan her bireyin eylemi ya da söylemi ortaklığı oluşturan tüm unsurlar açısından rasyonel bakımdan bir anlam bütünlüğü açığa çıkarır ve bu anlam bütünlüğü gerekçelendirmenin ölçütü haline dönüşür. Bu durum, ileriki bölümlerde Zagzebski'nin epistemik otoriteye bağlılık tezi üzerinden ele alınacağı üzere, bireyin rasyonalitesinin grubun rasyonalitesine indirgemenin de gerekçesine dönüşür. Dolayısıyla, bireyin konumu “dünya görüşü”nü belirleyen ortaklıktaki yerini de belirler.

Yukarıda dile getirilen görüşler bağlamında, inanç, gerekçelendirme ve bilgi arasında yürütülen bu tartışmalar bir öznenin sadece bilgi edinme süreçlerine değil, aynı öznenin olası her türlü şüpheden arınmış bir şekilde o bilgiye erişebilecek konumda olmasıyla da ilgilidir. Dolayısıyla, Jennifer Lackey'in dile getirdiği gibi (2020) bilgi ve bilgiye erişebilecek konumda olma arasındaki farkı ortaya çıkaran şey bilginin, en azından epistemik anlamda, şüphecî karşı argümanlara maruz kalma potansiyeline sahip olmasıdır. Herhangi birinin p'yi bildiğine ilişkin iddiası p'yi gerekçelendirebildiğini varsayar. Oysa bilgiye erişebilecek konumda olmaya bağlı olarak ortaya çıkan inançlardan hareketle sahip olunduğu varsayılan bilgi iddiaları, p'ye ilişkin bilgi iddiasının tersine, gerekçelendirilebilir olmaktan uzaktır. Böyle olması, dünya ile bağ kurarken başvurduğumuz inançlarımızın bir önemi olmadığı sonucunu doğurmaz. Tam tersine “inançlarımız deneyimlerimizin ürünü ve dünyamızın haritalarıdır” (Audi 2019: 542-547) ancak inançlarımız, yukarıda ifade edildiği üzere, doğal ve toplumsal gerçeklikle kurduğumuz bağın doğasına³, pratik ve epistemik gerekçelere⁴ bağlı olarak anlam kazanırlar. Bu anlamlar, toplumsal yaşamın kurucu ögeleri olarak, bir gerçekliğe sahip olduğu kabul ediliyor veya varsayılıyorsa inançlarımız da bilgi iddialarımızın oluşturunca ögeleri haline geliyorlar. Bu nedenle, inançlar ve bilgi arasında gerçekliği anlamlandırma tarzlarımız bakımından simetrik bir ilişki vardır. Bu simetrik ilişki herhangi bir kişi, S, herhangi bir önerme, p, ve herhangi bir zaman, t için, eğer t anında p'nin doğru olup olmadığı sorulduğunda, S tereddütsüz bir şekilde olumlu yanıt veriyorsa, o zaman t anında S p'ye inandığında ve aynı kişi, aynı zamanda, bu inancının bir bilgi değeri taşıdığını düşündüğünde açığa çıkar. Ne var ki inanma ve onaylama arasında, bilgiye sahip olma ve ona erişebilecek konumda olma arasındaki fark nedeniyle, her zaman simetrik bağ kuramıyoruz. Daha açık deyişle, inanmadığımız ancak

³ Algı, içebakış, çıkarım inanç oluşturma ve benzeri bilişsel faaliyetler.

⁴ Pratik gerekçeler hem etik hem politik hem de teolojik gerekçelere bağlı olarak farklılaşır. Bu nedenle, bu çalışmada pratik gerekçeleri bu üç alanı da kapsayacak biçimde kullanıyorum.

onaylamak için daha makul ya da rasyonel bir gerekçe bulamadığımız durumlarda da bazı önermeleri ya da bilgi iddialarını onaylamak durumunda kalabiliyoruz.⁵

Bu tür bir onaylamayı, ya bilgiye sahip olma ve bilgiye erişebilir konumda olma arasındaki farkı⁶ görememekten veya göz ardı etmekten ya da inanca dair daha rasyonel bir gerekçelendirme sunduğuna ilişkin inancımızdan hareketle, dışsal bir otoriteye ve onaylamıyor olmamızın ortaya çıkarabileceği sonuçların daha az tercih edilebilir olmasına, en azından pratik bir gerekçeyle, dayandırıyoruz. Bu durum, genellikle, dünyanın teolojik açıklamasının etik veya politik duruş noktasına indirgeniyor olmasından kaynaklanır. Dolayısıyla, her türlü inancın bilgi üzerinden politik bir çerçeveye dönüştürülmesi içselci ya da dışsalci gerekçelendirme ölçütlerini failin rasyonel kararlarının ötesine taşıyabilir. Daha açık deyişle, özne, birey ya da kişi kendi rasyonalitesini öncelemek yerine, ortak rasyonaliteyi onaylamak zorunda kalabilir ve ona bağımlı hale gelebilir.

Ortak rasyonaliteyi onaylamak zorunda olmak hem epistemik hem etik hem de politik alanda eşitlik ilkesini zedeleyen dışarda bırakma ya da dahil etmeme gibi sonuçlar doğurabilir. Dolayısıyla, “uzman bilgisini fazlasıyla merkeze alan sistemler, demokratik süreçleri atlayarak ya da epistokratik düzenlemelere yer açarak temsil ilkesini zayıflatabilir” (Hannon and Edenberg 2025: 500-501) ve bilginin yeniden üretim ve paylaşım süreçlerini belirleyen yapıyı belirli bir toplumsal sınıfa hizmet eder hale dönüştürebilir ve bu durum eşit katılımın normatif ilkesi olan politik alana

⁵ İnanma ve Onaylama arasındaki ayrıntılı tartışma için bakınız: Audi, R. (1982). Believing and Affirming. *Mind*, 91(361), 115-120.

⁶ Lackey, bu farkı şu örnekle açıklar: Örneğin, masamda arkadaşımın bir cinayet itirafını içeren açılmamış bir mektup varsa, mektubu açıp içeriğini okumadan önce arkadaşımın bu suçu işlediğini bildiğimi söyleyemeyiz. Bunun yerine, bunu bilebilecek bir konumda olduğumu söyleyebiliriz. Gerçekten de, arkadaşımın cinayeti işlediğini iddia etmem ya da bu bilgiye yalnızca erişilebiliyorsa ama erişilmemişse onu polise ihbar ederek bu yönde hareket etmem yalnızca tuhaf olmakla kalmaz; aynı zamanda pervasızca ve sorumsuzca olur. Örneğin, polis, arkadaşımı neden ihbar ettiğimi sorduğunda, destek olarak sunabileceğim hiçbir şey olmayacaktır (Lackey 2020, 95). “Destek olarak sunabileceğim hiçbir şey olmayacaktır” ifadesi ihbarın gerekçelendirilebilir bir bilgisine sahip olunmadığı anlamına gelir.

ilişkin bilgi sahibi olma hakkını ihlal edebilir. Oysa, “politik bilgi, araçsal rasyonelliğin önemli bir belirleyicisidir” (Zaller 1992: 367). Kamusal ilişkilerin, siyasal kurumlar ve bu kurumların işleyişlerinin vatandaşlar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerinin farkına varılabilmemesinin aracı olarak politik bilgi siyasal katılımın, daha açık deyişle, kamuyu ilgilendiren konularda söz sahibi olmanın ön koşuludur. Bu, bir yandan “verili olarak kabul edilen kalıcı, değişmez, ahlaki ya da siyasi olarak zorunlu ve elzem olarak algılanan şeylerin ifşa edilmesi ve sorgulanması (Jenkins 2011: 159) için öte yandan da “zorunlulukların, kalıcılığın, hareketsizliğin, kapalılığın ve kaderciliğin oluşturulmasını ve olumsuzluğun gizlenmesini/reddedilmesini ya da ortadan kaldırılmasını amaçlayan depolitizasyon stratejilerinin” (160) farkına varılabilmemesini ve tercihlerimizi bilinçli olarak yapılabilmemesini sağlayan önkoşuldur.

Ne var ki politik bilgi, çoğu zaman, bu bilgidен hareketle eylemde bulunacak failin tercihlerinde bir yanılmaya da neden olur. Daha açık deyişle, her ne kadar politik bilgi aktif katılım için zorunluysa da politik bilginin kaynağı ile eylemi ortaya çıkaran niyet arasında bir karşıtlık olabilir. Bu karşıtlık, doğrudan failin kendisinden kaynaklanabileceği gibi onun yanlış yönlendirilmesinden ya da bilgi edinme süreçlerinin manipüle edilmesinden de kaynaklanabilir. Bu, mevcut olgu durumlarının değerlendirilmesi sürecinde bilgi ve inanç, gerçeklik ve kurgu tasavvurlarımızda kurucu fail olmamızı engelleyebilir. Bu durumu epistemik inanç, politik alan, inanç alanı ve iradi özerklik⁷ ya da etik ilişkisi açısından değerlendiren Arendt, teolojik ya da metafizik inançlarımızı da kapsayacak şekilde, etik ve politik alanın, metafizik/epistemik olarak temellendirilen mutlak hakikatlere/kavramlara ya da teorik ve pratik alanı kapsayan normatif doğruluklara indirgenmemesi gerektiğini dile getirir. Ona göre, bu tarz bir yaklaşım, örtük ve meşru olmayan bir

⁷ İradi özerklik kavramını, rızaya dayalı hak devrinin mutlak otoriteye zorunlu olarak tabi olma anlamına gelmediği gerekçesiyle kullanıyorum. Daha açık deyişle, rıza otorite için zorunlu olsa da otoritenin tek meşru zemini değildir.

biçimde, despotik otoriteyle sonuçlanır (Arendt, 1967) ve hem teorik hem de pratik alanı tek tipleştirerek kamusal alana ait tekil deneyimlere içkin agonistik süreçleri kesintiye uğratır. Dolayısıyla, bu çalışmada kurucu fail olma yetisini kötürümleştiren epistemik süreçlerin doğasını ele alacak ve inanç ve bilgi ve kurgu ve gerçeklik arasındaki çelişkileri görmemizi engelleyen süreçlerin işleyiş mantığını epistemik otorite ve epistemik bağımlılık ilişkisi üzerinden serimlemeye çalışacağım.

İradi eylemlerinin temeli olan bilişsel yetiler ve bu yetilere dayanılarak gerçekleştirilen eylemler arasında doğrudan bir bağ olduğu varsayımı oldukça yaygındır. Bu varsayımın en önemli gerekçelerinden biri bilişsel süreçlerin taşıyıcısı olan öznenin/failin eylemine temel olan bilgiye doğrudan kendi deneyimleri sonucunda ulaştığına dair inançtır. Ne var ki deneyimlere bağlı edinilen inançlar, çoğu zaman, eylemi gerekçelendirebilecek sağınlıkta/yetkinlikte olmayabilirler. Bunun en önemli nedeni öznenin/failin sahip olduğunu varsaydığı doğru inançları destekleyecek epistemik desteğin eylemin gerekçesi olarak değerlendirilebileceğine ilişkin yetersizliktir. Bu yetersizlik, gerçeklik ve onun akıl aracılığıyla kavranabilir olan yanına ilişkin genel geçer ve evrensel bir rasyonel standardın olmadığına da bir göstergesi olarak, birbirinden bağımsız anlam adacıklarının ve bu adacıkların işaret ettiği farklı gerçeklik tasavvurlarına bağlı açıklama ve anlama modellerinin olabilirliğinin kanıtı olarak kendini görünür kılmaktadır. Bu durum, bir anlamda, Wittgenstein'in "dil oyunları" olarak dile getirdiği kavram-anlam-açıklama-gerçeklik ilişkisini açıklamak üzere geliştirdiği anlam kuramının bir temsili olarak anlaşılabilir. Bu temsil, aynı olgu ya da gerçekliğe ilişkin farklı anlam vermelerin/yüklemelerin meşru zeminini de ortaya koymaktadır. Ne var ki, bu birbirinden farklı meşru zeminlere rağmen, toplumsal gerçeklik, en azından bir arada yaşamının koşulu olarak, ortak zemin arayışını zorunlu kılar. Bu ortak zemin, en sağın anlamıyla, anlam örüntülerimizden bağımsız bir gerçekliğin varlığıdır. O halde, maddi gerçekliğin/olguların bir uzantısı olarak toplumsal gerçeklik içinde ortaya çıkan anlam vermeler anlamın işaret ettiği mutlak bir gerçekliğe karşılık

gelmez. Bu durum özne/fail ve eylem arasındaki ilişkinin doğasını açığa çıkarılabilmesi bakımından oldukça önemlidir. Tekil bir failin eyleminin epistemolojik değeri o failin gerçeklikle kurduğu tekil ilişkide ortaya çıkmaz. Bu ilişkiye ek olarak failin içinde bulunduğu epistemik cemaatin, bir başka deyişle, içinde yer aldığı “dil oyunları”nın da ilişkinin ortaya çıkardığı doğruluk değerini desteklemesi gerekir.

İnsanlar arasındaki hem olumlayıcı hem de olumsuzlayıcı basit uzlaşılar geçerlilik ölçütlerini, genellikle, tek bir referans noktasından kazanırlar. Bu uzlaşılar, uzlaşi içinde yer alan failin X türünden tekil bir olay ya da olguya ilişkin ortak kanılarını yansıtmaları bakımından bir genellik derecesi de taşırlar. Ortak bilgi olarak adlandırılabilir bu genellik “sosyal yaşamın büyük bir kısmının temelini oluşturan bir olgudur. İletişim kurmak ya da davranışlarını başarılı bir şekilde koordine etmek için bireyler tipik olarak karşılıklı ya da ortak anlayışlara ya da arka plan bilgisine ihtiyaç duyarlar” (Vanderschraaf&Sillari, 2023). Ne var ki, bu uzlaşi ortamı X'in ne olduğu, nasıl görülmesi gerektiği, ne anlama geldiği ya da nasıl anlaşılması gerektiği türünden sorular gündeme geldiğinde ve bu soruların uzlaşide yer alan her tekil aktörün bilişsel yetilerine bağlı olarak yanıtlanması istediğinde, aktörlerin benzersiz bilişsel özelliklere sahip olması bakımından, çabucak bozulur. Bu bağlamda, basit uzlaşılar aktörler arasındaki uyumun ya da bağlılığın sürdürülmesi açısından ve dolayısıyla hem bireysel hem de toplumsal yeniden üretimin sağlanabilmesi için bir zorunluluk arz ederken, aktörlerin X'in neliğine dair farklı alımlamaları/açıklamaları bu zorunluluğu dağıtır. Buradaki farklılaşmanın en önemli nedeni “ortak bilgi” üzerindeki epistemik ayrışmadır. Ortak bilgi üzerindeki bu ayrışma, önce, epistemolojik bakımdan “doğru” sonra da etik ve politik bakımdan “iyi” üzerindeki ayrışmaya dönüşen teorik ve pratik bir çerçeve kazanır.

Günlük yaşantımız içinde başkalarından edindiğimiz birçok “bilgi” (aslında, bilgi olduğu varsayılan “inanç”) türü vardır. Henüz dil ve kavram becerilerimizin gelişmediği bebeklik çağlarımızda en yakınlarımızın bize aktardığı/öğrettiği

kavramlarla etrafımızdaki nesneleri tanımaya ve anlamlandırmaya başlar, bunların doğruluk değeri hakkında bir kuşku taşımayız ya da onlar üzerinde düşünmeyiz. Bu durumu herhangi birinin bir nesneyi adlandırmak için kullandığı kavramın hakkında konuştuğu nesneye işaret etmediğini düşünmesi için makul gerekçesi olmadığına bağlarız. Dolayısıyla, bir elmanın elmadan başka bir nesneye karşılık gelmeyeceğine ilişkin inancımızın bilgiye dönüşüm sürecindeki gerekçelendirme ölçütü aynı çevrede bulunduğumuz “herkes” olur ve bu herkesin tanıklığı benim gerekçelendirme kaynağım, daha açık deyişle inancımı gerekçelendirdiğim epistemik bağım haline gelir. Bu epistemik bağ, bir yandan toplumsal olanı anlamak diğer yandan da toplumsal olanın içinde bireysel olanın farkını ortaya çıkarmanın aracı olarak kendini görünür kılar. Dolayısıyla, herhangi birinin epistemik niteliklerine, tamamen olmasa da içinde bulunulan toplumsal çevrenin epistemik nitelikleri eşlik eder ya da onlarla eş zamanlı ortaya çıkar. Greco (2021) tarafından dile getirilen bu görüşe göre herhangi bir öznenin epistemik konumu, inancın doğruluk değeri, onun gerekçelendirilebilirliği, daha geniş bağlamda, bilgi inşa etme kapasitesi öznelarası etkileşimlerin dayanağı olan toplumsal bağlam tarafından belirlenir. Bu durum onlardan kuşku duyulana kadar devam eder. Bunu James’in (2015) “fikir stok”u olarak adlandırdığı durumla açımlayabiliriz. Buna göre, ters bir olgu durumuyla karşılaşmadığı, inanca dair aksi bir iddiada bulunulmadığı ya da kişinin kapsamlı düşünsel soruşturması sonucunda inançlar arasında bir çelişki olduğu keşfetmediği sürece inançlar konumlarını korurlar. Ancak inançlar arasındaki çelişkiler arttığında ya da inançların kişi üzerindeki etkisi azaldığında, mevcut inançlarla iş görülemez hale geldiğinde ve kişi mevcut inançlarıyla hem kendi içinde hem de “dışarı” ile kurduğu ilişkide bir huzursuzluk yaşamaya başladığında ortaya çıkan sonuç iç sıkıntısıdır. İnançlara sıkı bağımlılığı bir tür “muhafazakarlık” olarak tanımlayan James, onlardaki değişim sürecini şöyle açıklar:

[Birey] önce şu veya bu fikrini (...) değiştirmeye çalışır, ta ki eski fikir yığını en az şekilde rahatsız ederek onun üzerine nakledebileceği, onunla yeni deneyim arasında aracılık yapan, onları en isabetli ve uygun şekilde birbiriyle buluşturan en azından bir parça yeni fikir ortaya çıkıncaya kadar. Ardından bu yeni fikir doğru olan olarak

benimsenir. Eski doğruları yalnızca yeniliği kabul edebilecekleri kadar esneterek, ama bunu da vakanın el verdiği ölçüde bildik yollardan yaparak, daha önceki doğru stokunu en az değişiklikle muhafaza eder. *Bütün peşin hükümlerimizi çiğneyen aşırı bir açıklama asla yeniliğe dair doğru bir görüş niteliği kazanmaz.* (...) Bir bireyin inançlarındaki en şiddetli altüst oluşlar dahi eski düzeninin büyük kısmına dokunmaz. Zaman ve mekân, sebep ve sonuç, doğa ve tarih, kişinin yaşam öyküsü el değmemiş kalır. Yeni doğru daima bir araya giren, üstten eklenen türden bir geçiş olup; eski fikri minimum sarsıntı ve maksimum devamlılık gösterecek şekilde yeni olguyla bir araya getirir (James 2015: 69-70).

Yeni olanın ortaya çıkaracağı huzursuzluk ve iç sıkıntısı, en azından inançların muhafazası bağlamında, doğru olan ile inanç arasında asimetrik bir ilişki ortaya çıkarır. Bu asimetrik ilişkinin en belirgin görüngüsü toplumsal ve doğal dünyanın “bir nokta”dan anlamlandırılmaya çalışılmasıdır. Bu süreç, zihnin “dışarı” ile doğrudan kurduğu ilişkiye bağlı olmaksızın, bir uzlaşma sonucu ortaya çıkar. Dolayısıyla, uzlaşma, yukarıda dile getirilen kapsamlı soruşturmanın ortaya çıkardığı çelişkinin yaratabileceği iç sıkıntısını da dışlayacak şekilde, inancın dayandığı temel olarak “doğru”nun göstereni haline gelir. Bunun doğal sonucu ise bir şeyin o şey olarak kazandığı doğruluk değerinin yerini o şeyin nasıl ve ne dolayısıyla doğruluk değeri kazandığı alması olur. Bu, en azından James açısından, akla dayalı soyut doğruluk peşinden koştuktansa “doğru”yu uzlaşmada arayan birey için bir huzur ortamı yaratabilir. Bu huzur ortamının dayandığı inançta bir değişiklik olması da sıklıkla beklenmez; daha da önemlisi buna ihtiyaç duyulmaz. Aslında bu durum kişi ya da bireyin gerçeklikle ilişkide inançların etkisini görmek bakımından da oldukça önemlidir. Daha açık deyişle, epistemik bağımlılığın göstereni olarak inançlar “hatalı, doğru ya da yanlış”,⁸ olsalar dahi dünyayı/gerçekliği değiştirecek ve buna bağlı olarak hem doğal hem de toplumsal gerçeklik onlara bağlı olarak şekillenecektir” (Finn 1997: 16).

Hiç kuşkusuz, inançlarımızı bilgiye dönüştürme sürecinin tek kaynağı diğerlerine olan epistemik bağımlılığımız değildir. Failin doğrudan algı süreçleri de bilgi için en önemli kaynaktır. Ancak, bu kaynak da algı sürecini yönlendiren bir

⁸ İtaliye bana ait.

“*arkaplan*”a sahiptir. Daha açık deyişle, algı sürecinin kavramsal yapıya dönüştürülme sürecini önceleyen verili ya da edinilmiş bir çerçeve ve çevre vardır. Bu nedenle, inanç ve bilgi arasındaki ilişkide doğrulama sürecinden önce ortaya çıkan bir genel kabul vardır. Her ne kadar bu türden genel kabuller şüpheli argümanlarla çürütülmeye çalışılsa da failin/öznenin çevresiyle olan ilişkisinde çevrenin bilgi sürecindeki etkisi görmezden gelinemez. Nihayetinde, Strawson’un da vurguladığı üzere;

Hiç kimse bilginin büyük bir kısmının, muhtemelen daha büyük bir kısmının, başkalarının söylediklerini duyarak ya da yazdıklarını okuyarak elde edildiğine itiraz etmez. Ayrıca, bu şekilde duyduklarımızın ve okuduklarımızın hepsini olmasa da çoğunu sorgulamadan doğru olarak kabul ettiğimiz de tartışılmaz. Kısacası, inanç sistemimizin büyük bir kısmı tanıklığa dayanmaktadır.

Aslında tanıklıkla ilgili daha temel sorun, Strawson’un (1994) da vurguladığı üzere, tanıklığın, ona dayanan inancın doğrudan ve dolaysız bir kaynağı olarak mı yoksa daha temel bilgi kaynaklarının bir ürünü olarak mı görüleceği, daha açık deyişle, bir bilgi (veya inanç) kaynağı olarak tanıklığın diğer kaynaklara indirgenebilir olup olmadığı sorunudur. Tanıklığa dayalı indirgeme sorunu, daha temel bir epistemik tutumla, epistemik özgüven ile doğrudan ilintilidir.

Tercihlerimiz, kurgu ile gerçeklik ve inanç ile bilgi arasında kurduğumuz ilişkinin sonucu olarak, geleceğe ilişkin beklentilerimizi inşa eden epistemik özgüvene göre biçimlenirler. Epistemik özgüven hangi tercihi hangi gerekçeyle yaptığımızın açıklamasını yapabildiğimizi gösterebilme yetimizden kaynaklanır. Bu aktif bir zihinsel faaliyeti gerektirir. Öte yandan, epistemik özgüven tercihleri ortaya çıkaran epistemik öncüllerin kaynağına bağlı olarak yanılma payı da içerir. Dolayısıyla tüm tercihlerimiz tercihi oluşturan bilginin kaynağının doğrudan etkisi altındadır ve buna bağlı olarak da tercihlerimiz zaman zaman iradi bilişsel süreçler sonucunda ortaya çıkmayabilir. Bu durumun diğerleriyle bir arada yaşıyor olmanın doğal bir sonucu olduğu, birçok inancın aslında bilgi olmadığı söylenebilir ve hatta tek başıma deneyimleyerek edinemeyeceğim inançların/bilgilerin başkalarının

deneyimlerine inanma yoluyla edinmenin makul olduğu iddia edilebilir. Bilginin toplumsal örgütlenmeyi sağlaması ve geleceği kurma kapasitesini artırması amacı güden ve epistemik özgüvene dayalı olarak ortaya çıkan dağınık tercihleri ortak paydada birleştirmek epistemik, etik ve politik bir topluluğun ortak ereğidir. Bu erek ortak gelecek tasavvuruna bağlı bir kaygıya dayanır ve bu kaygıdan hareketle dağınıklık “bir araya *toplama*; benzer sonuçları tercih eden insanların ortak değerlere ve ortak bilgi birikimine atıfta bulunarak eylemlerini koordine etmelerini sağlayan *hizalama* ve geçmiş kararların gelecekteki davranışları şekillendiren eylem yönlendirici kurallar haline geldiği *kodlama*” (Ober 2008: 26-27) ile giderilmeye çalışılır.

Tarihsel olarak bakıldığında toplama, hizalama ve kodlama arasındaki ilişkilerin ilk sistematik örneğini Platon’un “ortak iyi” üzerinden kurguladığı politika ve dolayısıyla yönetim anlayışında görebiliriz. Platon’un (2006) “tek bir insana benzeyen devlet en iyi yönetilen devlettir” (167, 462c) ifadesi bir “uyum” tasavvuru çağırır. Organizmanın bir bütün olarak uyumu sağlıklı bir bedene karşılık gelir. Sağlıklı bir beden ise bedenir iradi eylemlerinin temel dayanak noktası olarak konumlanır. Toplum da tıpkı sağlıklı bir beden gibi düzenlenmelidir. Kalabalıkları bir araya toplama, onları ortak bir amaç için aynı çerçeveye yerleştirme olarak hizalama ve geleceği inşa etmek üzere kurgulanan “ortak iyi ya da fayda” tüm bireysel farklılıkların tek bir potada eritildiği kodlama uyum’u tek erek olarak gören bir toplumsal forma işaret eder. Uyumu varoluşun temel ereği olarak gören böylesi bir toplumsal form tek olanı bütüne ya da bir’e bağımlı hale getirir, “tek” ya da çokluğu oluşturan güruhun bir üyesi bu uyumu bozduğuna inandığı tüm aykırı düşüncelerini, daha açık deyişle kendi deneyimlerinin sonucu olarak edindiği bilgi ya da inançlarını ortak iyi için tehlikeli olarak damgalar ve bir ya da bütün ile bağımlı güçlendirmeye çabalar. Bu çaba ise bir tür bağımlılık ilişkisi ortaya çıkarır. Bunun sonucu olarak da tek olanın deneyime bağlı gerçeklik tasavvuru kurguya, bilgi iddiası ise inanca dönüşmüş olur. Bu dönüşüm bir süreklilik haline geldiğinde, daha açık deyişle, tek olan bir’e bağlandığında başkalarının otoritesine güven ya da

başkalarının otoritesine bağlılık tercihlerimizin ilk ölçeri haline gelir ve özerk “fail”lik ortadan kalkar. Zihinsel yetilerin dışsal bir otoriteye teslim edilmesi durumunu düşünsel özerkliğin kaybedilmesi olarak nitelendiren Kant (1996) her ergin kişinin aklını, kendi zihinsel süreçlerini de eleştirel biçimde ele alacak şekilde kullanması gerektiğini salık verirken zihninde olan şey failin hem epistemik hem de ahlaki özerkliğidir. Dolayısıyla, epistemik ve ahlaki özerklik, “doğru” ve “iyi” hakkında iradi tercihte bulunabilmenin ön koşuludurlar ve bu koşullar, olası kötüye kullanımların ortaya çıkma ihtimaline karşı, otoritenin tanıklığına başvurma sürecinden önce gelir. Bu ise Zagzebski'nin otoriteye güvenmenin rasyonel olduğu ve failin özerkliğini zedelediği iddiasıyla çelişmektedir.

Linda T. Zagzebski (2012), herhangi birinin rasyonel olmasının, onun her durumda yaptığı şeyi, yani yetilerinin doğal olarak yaptığı şeyi, daha iyi yapması anlamına geldiğini iddia eder. Zagzebski'nin tanımının teorik ve pratik olmak üzere iki açılım içerir. Teorik kısmı rasyonel süreçlerin epistemik yanına pratik kısmı ise politik ve etik yanına işaret eder. Bu iki yan dikkate alındığında hem bilgi edinme hem de politik ve etik tutum kazanma ve davranış geliştirme süreçlerinin rasyonel bir gerekçelendirme içermesi bizim bir şeyi “daha iyi” yapmamızın ve aynı zamanda, etkin bir fail olmamızın da önkoşuldur. Bu önkoşula bağlı olarak, göreceli olmayan bir “doğru” ve “iyi” ve hem teorik hem de pratik bilgi etkin bir failin düşünsel ve eylemsel birliğinde ortaya çıkmaktadır. Daha açık deyişle, teorik ve pratik bilgi etkin failin rasyonel süreçlerinin bir ürünü olmakla kalmayan, aynı zamanda, aynı failin bu süreçlerden etkilenen olmasıyla anlam kazanan iki bilme türüdür. Dolayısıyla, herhangi bir olay ya da olgu durumuna rasyonel olarak en doğru kararı verdiğimizize ilişkin inancımız olay ya da olgu durumlarını değerlendirmede kullandığımız rasyonel ölçütlerimize, bu ölçütlerin ilgili olay ya da olgu ile örtüşmesinden ve inancımızın üzerimizdeki etkisinden kaynaklanır. Ne var ki inançlarımızı edinme ve bu inançların gerekçelendirme süreci, teorik ve pratik bakımdan, her zaman uyumlu olmayabilir. Böylesi durumlarda, yani, olay ya da olgu, karar ve ölçüt arasındaki ilişkiler, rasyonel olarak, olması gerektiği gibi kurulamadığında, Zagzebski'nin

(2012) ifadesiyle, inançlar, kararlar ve beklentiler/arzular arasında zihinsel bir çatışmanın ve uyumsuzluğun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Aslında, bu olağan bir durumdur. Her ne kadar görelî olmayan bir “doğru” ve “iyi” amaçlanıyor olsa da zihinsel süreçler ve bu süreçlerin yöneldiği hem doğal hem de toplumsal gerçeklik arasında mutlak bir karşılıklılık ilişkisi yoktur. Daha açık deyişle, ne teorik “doğru” ne de pratik “iyi” mutlak anlamda verilir.

Uyumsuzluk deneyimi birincildir ve doğrudan faili etkiler. Dolayısıyla, bu, aynı zamanda hem bilişsel hem de psikolojik bir tedirginliğin de nedenidir. Uyumsuzluk deneyiminin başka bir deneyimle açıklanamayacağını ve yine başka bir deneyimden hareketle analiz edilemeyeceğini dile getiren Zagzebski, uyumsuzluğun yarattığı zihinsel huzursuzluktan kurtulmak için inançlarımızı gerekçelendirme arzusundan vazgeçmenin, başkalarının tanıklığına başvurmanın en iyi rasyonel seçim olacağını söyler. Ona göre, “benlik içindeki uyumsuzluğu gidermek için yapmamız gerektiğine karar verdiğimiz şeyi yapmadığımız durumlarda rasyonel değildir çünkü yapmamız gerektiğine karar verdiğimiz şeyi yapmamak rasyonel değildir” (Zagzebski 2012: 32). Bu türden bir irrasyonellik “her şeyi en iyi ben bilirim”, “inançlarımızı gerekçelendirmek için başkalarının tanıklığına ihtiyacım yok” türünden bir *epistemik egoizmden* kaynaklanır. Oysa rasyonel bir kişinin iç huzursuzluğunu gidermek, hakikate ya da gerçekliğin bilgisine ulaşmak üzere kullandığı bilişsel, ahlaki ve davranışsal tutumlarını gerekçelendirebilme yetisinden hareketle oluşturduğu inançlara güvenmesi nasıl rasyonelse başkalarının tanıklığına güvenmek de o kadar rasyoneldir. Bu durumu Zagzebski şöyle açıklar:

Özdüşünsel bir kişi olarak, hakikat arzusunu tatmin etmek için yetilerimi elimden gelen en iyi şekilde kullanarak ve vicdanen dürüst olduğumda oluşturduğum epistemik inançlarıma güvenirim. Böyle bir durumda, tıpkı benim gibi, diğer insanların da aynı hakikat arzusuna ve aynı kapasiteye sahip olduklarına da inanırım. Kendime duyduğum bu güvenden hareketle benzer olgu durumlarında aynı davranışı göstermem gerektiği ilkesini de kabul ediyorsam, *yani vicdanen*

*dürüstsem*⁹, diğer insanlara da rasyonel olarak, genel bir güven duyabilirim” (Zagzebski 2012: 55).

Kendimizi yanlış inançlara sahip biri olarak temsil etme riskimiz, sahip olduğumuz inançların doğru ya da güvenilir olup olmadıkları konusunda bizi şüpheyne düşürür ve bu durum inançlarımızın sorgulanması sonucunu ortaya çıkarır (Zagzebski 2007: 36-37). Bu nedenle, başkalarının tanıklığına güvenmek, içinde bulunduğumuz doğal ve toplumsal çerçeveyi anlama ve anlamlandırma sürecinin üstesinden kendi başımıza gelemeyeceğimize ilişkin bir inanca bağlı olarak, zaman zaman en temel epistemik pratiklerden biridir. Güven, sağın olmayabilir ancak yine de inançlarımızı temellendiremediğimiz böylesi durumlarda inançlarımızı başkalarının otoritesine güvenerek gerekçelendirme arzusu güderiz. Bu, ilk olarak herhangi bir inancımın neden kaynaklandığını bulmaya çalışmak yerine otorite olarak gördüğüm kişinin bana söylediklerine inanarak yanlış inançların bende yaratacağı huzursuzluktan kaçınmak için; ikinci olarak da otoritenin söylediklerine inanmak, kendi başıma neye inanacağımı bulmaktan daha güvenilir bir sonuç verecekse ve bu sonuç benim kendi özdeşünüşümden daha iyi sonuç doğuruyorsa, o kişinin tanıklığının geçerliğini onaylamak için olmak üzere iki bakımdan önemlidir (Zagzebski 2012). Bu iki gerekçeyle inşa edilen otoriteye güven ilişkisi, bu ilişki her ne kadar zihinsel ve psikolojik huzursuzluğu giderse de bir kişi olarak benim özerkliğimi ortadan kaldırma, başkalarının benim üzerimde egemenlik kurma tehlikesini de içinde taşır. Bu tehlike, şu soruyu söz konusu tehlike bağlamında meşrulaştırır: Böylesi bir durumda, otoriteye olan güveni gerekçelendirirken kullandığım rasyonel yetim, yani otoriteye neden güvenmem gerektiğine ilişkin akıl yürütmem, anlamını yitirmiş olmaz mı? Zagzebski'nin cevabı olmayacağı yönündedir. Şöyle söylüyor;

Özerklik, epistemik öz-yeterlilikle aynı şey değildir ve bu nedenle bireycilikle toplumculuk arasındaki farklarla ilgili değildir. Topluluklar, bireylerin daha uyumlu bir benlik geliştirmelerine yardımcı olmak için var olurlar. Toplulukların otoritesi bazı

⁹ İtalik bana ait.

alanlardaki inançları daha iyi bir şekilde sağlayacağı ve bu inançlar bana daha uyumlu bir benlik kazandıracağı için meşrudur. Bu nedenle, bir topluluğun benim için otoritesi, özerkliğimden kaynaklanır ve belirlediğim koşullarda, özerklik otoriteyi gerektirir (Zagzebski 2012: 236).

Zagzebski'nin özerklik ve otorite arasında kurduğu ilişkiye daha sonra dönecek ve bu ilişkinin tek taraflı bir bağımlılığa dönüşme tehlikesi içerdiğini iddia ederek Zagzebski'yi eleştireceğim. Şimdi tekil ve bütün arasındaki epistemik ilişkilerin doğasını ele alacak bu ilişkideki hiyerarşik dikey yapılanmanın nasıl ortaya çıktığını göstermeye çalışacak ve ardından bunun politik yansımalarını ve potansiyel tehlikelerini Fuller ve Foucault'nun görüşleri üzerinden inceleyeceğim.

Uzman ve bilgi ilişkisi, çoğunlukla, tek yönlüdür. Bir doktorun hastasına hastalık hakkında, öğretmenin öğrenciye bilgi aktarması uzman ve sıradan insan ilişkisine örnek olarak verilebilir. Hastanın doktora, öğrencinin öğretmene güvenmesi, onların hem bilgi edinme olanakları ve hem de bilgiye erişebilir konumda olmaları nedeniyle makul karşılanır. Ancak, bu ilişki, zaman içinde, kişi-kişi ilişkisinin ötesine taşınır ve ast-üst ilişkisini andıran yapısal bir sisteme dönüşür. Bu sadece bilim alanında değil, değerler alanında da bu şekilde görünür. Bir din adamı ve bir politikacıya güvenmenin nedeni bizzat onların kendilerine değil temsil ettikleri alana ilişkin bilgi ve deneyimlerine bağlıdır. Hardwig'in (1985) kaçınılmaz olarak gördüğü uzman bilgisine güvenme ve bu bağlamdaki temsiliyet ilişkisi, zaman içinde, kişi-kişi ilişkisinden çıkma ve yapı-kişi ilişkisine ve dolayısıyla güç ilişkisine dönme ihtimalini de barındırır. Uzman ve sıradan insan arasındaki ilişkiyi yapısal sistematik olarak yeniden organize eden bu süreç hem uzmanın hem de bilginin sosyo-politik doğasını görmezden gelir ve bilgiyi sıradan insan için erişilmez kılar. Bilgi ve uzman arasındaki bu asimetrik ilişkiyi "Otoriter Bilgi Kuramı" (*Authoritarian Theory of Knowledge*) olarak adlandıran Steve Fuller (1988) Hardwig'in uzmanın bilgisine/tanıklığına güvenin rasyonel olduğuna ilişkin argümanının uzmanın otoritesinin mutlaklaştırılması anlamına geldiğini iddia ederek argümanı aşağıdaki gibi çözümler:

- (1) Sıradan bir birey sahip olduğu inançların çoğu için onları makul biçimde gerekçelendirebilecek ilgili kanıtlara sahip değildir.
- (2) Ancak çoğu durumda sıradan insan, özel bir eğitim yoluyla belirli bir inanç için gerekli kanıtları edinmiş başka bir bireyi, yani bir "uzmanı", tanır.
- (3) (1) ve (2)'den şu iki sonuçtan biri çıkarılabilir: (a) sıradan insanın inançlarının çoğu irrasyonel biçimde taşınmaktadır ya da (b) bir uzmanın belirli bir inanç için gerekli kanıtlara sahip olduğunu kabul eden sıradan insanın, bu inancı sürdürmesi rasyoneldir.
- (4) Yalnızca (3b), inançlarımızın çoğunun rasyonel olarak sürdürüldüğü yönündeki sezgiyi koruduğundan, sıradan insanın, kendisinin uzman olduğu inançlar dışında, uzman otoritesine "epistemik olarak bağımlı" olduğu sonucu çıkar.
- (5) Dolayısıyla, çoğu epistemik yargı açısından, "kendi başına düşünmek", ilgili uzmanın otoritesine başvurmaktan daha az rasyoneldir (Fuller 1988: 277-278).

Fuller'e göre, sıradan insana, otoriteye güvenmenin kendi rasyonalitesine güvenmekten daha rasyonel olduğunu salık veren bu kuram, toplumun bilgi üretim faaliyetleri, bilişsel emeğin bağımsız uzmanlık alanlarına bölünmesini gerektirecek düzeyde genişlediğinde, bireyin kendi başına düşünmesinin rasyonalitesinin azaldığını ileri sürer (Fuller 1988: 277-78). Uzman ve sıradan insan arasında inşa edilen bu yapısal sistem yukarıdan aşağıya doğru bir apolitikleştirme mekanizmasını da devreye sokar.

Apolitikleştirme mekanizmaları uzman tanıklığı perdesiyle işletilir. Bir yandan uzmanın tanıklığına diğer yandan da uzmanın parçası olduğu sistem çift katmanlı bir dışta bırakma süreci yaratır. Bu süreç, hem bilgi ve güç ilişkisini gizleme ve hem de bilgiye ve uzmana ayrıcalıklı bir konum verme süreci olarak ortaya çıkar. Bilginin uzman tanıklığına indirgenmesinin bilginin toplumsal bağlamının göz ardı edilmesiyle ortaya çıktığını dile getiren Foucault, bilgi ve uzman ilişkisinde sıradan insanların iktidarın sahip olduğu mekanizmalar (okul, hastane, dini kurumlar vb.) aracılığıyla uzmana "tabi olma"ya (*subjection*) zorlandığını dile getirir. Foucault'ya göre, bilgi, tabi olma ve söylemsel pratikler karmaşık bir şekilde birbirine bağlıdır. Bilgi, düzenleyici ilkeler tarafından biçimlendirilen sözel pratikler içinde şekillenen nesneler, kavramlar ve yargıların alanı olarak anlaşılır. Bu pratikler, ne konuşulması gerektiğini, nesnelerin nasıl adlandırılacağını, anlamlandırılacağını ve yargıların nasıl düzenlenmesi ve dönüştürülmesi gerektiğini belirler. Tabi olma, öznelere bu

sözel pratikler içinde konumlandırılmasıyla devreye girer. Bilgi, öznelere kendilerini konumlandıkları ve nesneler hakkında konuştukları alan olduğundan, öznellik bu sözel pratikler aracılığıyla inşa edilir. Bu, öznenin zorunlu olarak bilgi alanının içinde konumlandırıldığı ve ona bağımlı olduğu anlamına gelir. Bu konumlandırma eylemi sonunda özne hiçbir zaman saf bir gözlemci veya fail olamaz ve sürekli olarak bilgiyi üreten sözel pratikler içinde yer alır. Buna göre bilgi, nesnel değildir ve öznelere sözel pratiklerin düzenleyici kuralları tarafından şekillendirilir. Sonuç olarak, Foucault açısından, bilgi, iktidarın kendisini görünür kıldığı ve kurduğu bir alan; iktidar ise, bu bilgi ve pratikler aracılığıyla toplumu ve bireyleri şekillendiren ve kontrol eden mekanizmadır. Bu bağlamda, Foucault'a göre, güç, bilgi olmadan işlev göremez. Bilgi ise, güç ilişkilerinin inşası sırasında anlam kazanır ve güce meşruiyet sağlar (Foucault 2002: 197-215).

Fuller ve Foucault görüşleri bağlamında ele aldığım bilgi, uzman ve failin özerkliğini uzman tanıklığına tabi olmaya indirgeyen Zagzebski'nin rasyonellik ölçütü güven ilişkisini sıradan insanda uzmana doğru olmak üzere tek taraflı kurgulamanın aracı haline dönüşmüştür. Dolayısıyla, görünür olmadığı varsayılan ancak yapısal olarak mevcut olan uzman otoritesine tabi olma sadece failin özerkliğini bozmakla kalmıyor aynı zamanda onun neyi ne kadar bilmesi gerektiğini de belirleyen bir hiyerarşiye tabi kılıyor. Dolayısıyla, Estlund'un (2008) da vurguladığı gibi, uzmanın, ahlaki faileri yönetme iddiası ile bir kişinin başka birini yönetme iddiasının aynı şey olmadığı ve bu iki farklı iddianın benzer ölçütlerle değerlendirilmemesi gerektiği dikkate alınmalıdır. Daha açık deyişle, uzmanın otoritesi ile uzmanın kendisi bir ve aynı şey değildir. Zagzebski'nin bir kişinin bir topluluğun üyesi olmak bakımından o topluluğun ortak amaçlarına hizmet etmesinin onun otoriteye tabi olmasını zorunlu kılar (2012, 148) iddiası, her ne kadar uzmanlık alanı ve kişi arasında bir ayrım yapıyor olsa dahi uzmanın otoritesini kötüye kullanmasını garanti etmez. Zagzebski'nin, otorite, öznenin, örnek bir kişi olarak otoriteye duyduğu hayranlığa olan güveni temelinde gerekçelendirilebilir ve bu gerekçelendirme, otoritenin öznenin birinci-düzey

amaçlarına hizmet etme kapasitesinden bağımsızdır (148) iddiası gerekçelendirme ölçütünü epistemolojik alandan değerler alanına taşıdığını bir göstergesidir. Hayranlık ile rasyonel epistemik gerekçelendirme arasında fark otoritenin uzman tanıklığı vasfını yitirmesinin gerekçesidir. Zagzebski'nin *Otoritenin Genel Gerekçelendirilme Tezi*, (*General Justification of Authority Thesis*) bir kişi, otoriteye tabi olma sürecindeki vicdani değerlendirmeleri sonucunda, otoritenin ne yapması ya da neye inanması gerektiğine ilişkin talebinin gerekçesinin, yine aynı kişinin kendi başına ne yapması ya da neye inanması gerektiği konusundaki gerekçesinden daha makul olduğunu düşündüğünde meşru hale gelir. Ancak, bu tez failin vicdani gerekçelendirme süreçlerinin belirsiz olması nedeniyle şüpheden arınmış değildir.

Yukarıda da dile getirildiği üzere, Zagzebski'ye göre, bir otoriteye tabi olmak, faillerin vicdani değerlendirmeleri sonucunda, o otoritenin kendilerinden daha güvenilir olduğuna karar vermeleriyle rasyonel olur. Ancak açıkça gösterildiği üzere, bu türden bir gerekçelendirme, uzman tanıklığı ilişkisinin toplumsal bağlamını ve bilgi iktidarı boyutunu göz ardı eder, failleri epistemik sömürüye açık hale getirir, özellikle değerler alanında eşitlik ilkelerini tehdit eder, sıradan insanların bilgiye erişimini ve bu bilgiyi sorgulama yetilerini sınırlar.

Epistemic Dependence and the Loss of Agency: A Critique of Linda T. Zagzebski's Theory of Epistemic Authority

Summary

Eray YAĞANAK

Assoc. Prof.

Akdeniz University, Faculty of Literature, Department of Philosophy, Antalya, TR

ORCID: 0000-0001-7822-7510

erayyaganak@akdeniz.edu.tr

This study undertakes a critical examination of the asymmetrical relationship between epistemic autonomy and reliance on expert testimony, situating the analysis within the framework of Linda T. Zagzebski's account of the rationality of trusting authority. Zagzebski maintains that, in the absence of a more compelling justificatory basis, it is rational to place trust in the testimony of an expert or epistemic authority. While ostensibly defensible, this position harbors the potential danger of elevating epistemic authority to a privileged status, thereby eroding individual autonomy and engendering forms of epistemic dependence. Against this backdrop, the present inquiry interrogates Zagzebski's thesis through a focus on the indeterminacy of the theoretical-practical authority distinction, the susceptibility of expertise to misuse, and the broader ethical and political ramifications of epistemic dependence. Epistemic dependence is grounded in relations of mutual trust and testimonial exchange between individuals or within groups engaged in processes of knowledge acquisition. Such relationships are applicable to both experts and laypersons. Nevertheless, in practice, these relations often fail to achieve the reciprocal balance they presuppose, instead producing asymmetrical structures of epistemic authority. Among the attendant risks are the conflation of knowledge with value-laden belief, the displacement or suppression of cognitive labor, and the diffusion of beliefs lacking epistemic warrant. Hardwig's concept of "expert unavailability" holds that the reliance of non-experts on expert testimony is rational insofar as they are unable to evaluate the substance of expert knowledge directly. Yet such reliance can engender what he terms "cognitive islands," epistemic enclaves that impede the discernment of genuine expertise and facilitate the entrenchment of false or unreliable beliefs. Greco further observes that experts frequently transmit irrational or erroneous beliefs when

operating beyond their domains of competence, thereby introducing distortions into the circulation of knowledge. Within the epistemological literature, internalist and externalist approaches contend over whether the justificatory status of belief is to be grounded primarily in the agent's internal cognitive states or the reliability of external epistemic conditions. However, justificatory practices cannot be fully apprehended in isolation from their socio-political embeddedness. Because justification acquires meaning within specific social and political contexts, neither knowledge nor belief can be extricated from the processes through which a shared social world of meaning is constituted. Moreover, the normative imposition of a "common rationality" risks constraining individual autonomy and corroding the principle of political equality. From a Foucauldian perspective, knowledge is not an ideologically neutral construct but rather a site wherein power relations are generated, structured, and legitimized. Discursive practices dictate the parameters of what may be articulated, the classificatory schemes by which objects are named, and the evaluative standards by which judgments are validated. Within these discursive formations, subjects are positioned and subjected through processes of "subjection." In this respect, knowledge functions as a constitutive element of the mechanisms of power that determine the subject's epistemic position and render the subject dependent. When refracted through the lens of expert testimony, such a regime simultaneously obscures the socio-political conditions of knowledge production and structurally subordinates non-experts to authority. Epistemic dependence thereby manifests not solely as a cognitive phenomenon but also as a political modality of subordination. Zagzebski's "General Justification of Authority Thesis" posits that an authority's directives attain legitimacy when, upon conscientious reflection, the agent judges them to be more reasonable than her reasons. However, the infiltration of epistemically non-cognitive factors—such as admiration—into this justificatory process generates the possibility of epistemic exploitation. The analyses offered by Fuller and Foucault indicate that such exploitation produces structural constraints on individual autonomy, circumscribes democratic participation, and impedes equitable access to knowledge. In conclusion, while deference to authority may be rational under certain conditions, its reification into unilateral dependence poses a significant threat to epistemic autonomy, undermines the vitality of democratic processes, and jeopardizes the normative principle of equality in the distribution and accessibility of knowledge.

KAYNAKÇA | REFERENCES

Arendt, H. (1967). "Truth and Politics." In *Philosophy, Politics and Society*, 3rd ser., edited by Peter Laslett and W. G. Runciman, 104–133. Oxford: Blackwell.

Audi, R., (1982). "Believing and Affirming." *Mind* 91, no. 361: 115–120. <https://www.jstor.org/stable/2253205>.

Audi, Robert. 2020. "Doxasticism: Belief and the Information-Responsiveness of Mind." *Episteme* 17, no. 4: 542–562. <https://doi.org/10.1017/epi.2018.53>.

Broncano-Berrocal, F., and Vega-Encabo. J., (2011). "A Taxonomy of Types of Epistemic Dependence: Introduction to the Synthese Special Issue on Epistemic Dependence." *Synthese* 197, no. 7: 2745–2763.

Broncano-Berrocal, F., and Vega-Encabo. J., (2011). "Epistemic Dependence." *Crítica: Revista Hispanoamericana de Filosofía* 43, no. 128: 55–79.

Bonjour, L., (1998). *The Structure of Empirical Knowledge*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Estlund, David M. (2008). *Democratic Authority: A Philosophical Framework*. Princeton, NJ: Princeton University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7t8jx>.

Feldman, R., and Conee. E. (2001). "Evidentialism." *American Philosophical Quarterly* 38, no. 1: 1–18.

Fuller, S. (1988). *Social Epistemology*. Bloomington: Indiana University Press

Foucault, M. (2002). *Archaeology of Knowledge*, Trans. A. M. Sheridan Smith, New York: Routledge

Goldman, Alvin I. (2009). "Internalism, Externalism, and the Architecture of Justification." *The Journal of Philosophy* 106, no. 6: 309–338.

Greco, J. (2021). What is Social Epistemic Dependence?, *Philosophical Topics*, vol. 49, no. 2, fall 2021

Greco, J. (2020). The transmission of knowledge and garbage, *Synthese*, 197:2867–2878 <https://doi.org/10.1007/s11229-019-02090-3>

Hannon, M. and Edenberg. E. (2025). *A Guide to Political Epistemology*, in Oxford Handbook of Social Epistemology, ed. Jennifer Lackey & Aidan McGlynn, New York: Oxford University Press.

Hardwig, J. (1985). Epistemic Dependence. *The Journal of Philosophy*, Vol. 82, No. 7 (Jul., 1985), pp. 335-349

Jäger, Christoph. (2025). *Epistemic Authority*, in Oxford Handbook of Social Epistemology, ed. Jennifer Lackey & Aidan McGlynn, New York: Oxford University Press.

Kant, I. (2022). *Aydınlanma Nedir?*. Çev: M. Barış Albayrak. İstanbul: Albaraka Yayınları

Lackey, J. (2020). *The Epistemology of Groups*. New York: Oxford University Press.

Lackey, J. (2021). "Predatory Experts and Epistemic Abuse", *Philosophical Topics*, 49(2).

Zagzebski, L. T. (2012). *Epistemic Authority: A Theory of Trust, Authority, and Autonomy in Belief*. New York: Oxford University Press.

Nguyen, C. Thi. (2020). Cognitive islands and runaway echo chambers: problems for epistemic dependence on experts. **Synthese**, 197:2803–2821.

Pedersen, Nikolaj Jang Lee, Kristoffer Ahlstrom-Vij, and Klemens Kappel. (2014). "Rational Trust." *Synthese* 191, no. 9: 1953–1955.

Platon. (2006). *Devlet*. Çev. M. Ali Cimcoz ve Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları

Sosa, E. (1995). *Knowledge in Perspective: Selected Essays in Epistemology*. New York: Cambridge University Press.